

Фруктова Я. С. До проблеми фундаменталізації змісту педагогічної освіти / В. П. Покась, Я. С. Фруктова// Педагогічна освіта: Теорія і практика. Випуск 19. Збірник наукових праць. К.: КУ імені Бориса Грінченка, 2013 – С. 70-74.

УДК: 37.013.3

Покась В. П., Фруктова Я. С.

ДО ПРОБЛЕМИ ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація: у статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти фундаменталізації змісту педагогічної освіти як вимоги сьогодення, напряму реформування та модернізації професійної підготовки педагогічних кадрів. Авторами окреслено сучасну нормативно-правову базу цього процесу, його теоретико-методологічне підґрунтя; концептуальні положення педагогічної освіти, генералізовані поняття як укрупнені одиниці та ядро її змісту.

Ключові слова: педагогічна освіта, зміст освіти, фундаменталізація, інтеграція, генералізація знань.

Одна з проблем, яка на сьогодні визнана вітчизняними та зарубіжними освітянами – це необхідність подолання існуючої прірви між метою та завданнями професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, змістом навчальних програм та методикою їх викладання, з одного боку, і реальними запитами ринку праці – з іншого. Формування інформаційно-технологічного суспільства, докорінні зміни в соціально-економічному, духовному розвитку держави потребують підготовки вчителя нової генерації. Реалізація цього стратегічного завдання зумовлена також глибинними змінами в системі й структурі загальної середньої освіти та необхідністю інтеграції національної освіти в європейський освітній простір. Це вимагає визначення концептуальних довгострокових стратегій щодо подальшого вдосконалення та розвитку педагогічної освіти. Лавиноподібне зростання наукової інформації вимагає ущільнення та фундаменталізації змісту навчального матеріалу, підвищення його теоретичного рівня, що сприяє забезпеченню пояснювальної здатності отриманих знань. Тому метою статті є дослідження сутності поняття фундаменталізація вищої освіти та окреслення шляхів реалізації цього принципу у процесі конструювання змісту педагогічної освіти студентів.

Процес професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя в системі вищої освіти на сьогодні є об'єктом досліджень В. Кузя, П. Гусака, О. Дубасенюк, В. Краєвського, М. Корця, А. Маркової, О. Мороза, Г. Падалки, О. Пехоти, Н. Протасової, Є. Рогова, В. Семиченко, В. Сиротюка, С. Сисоєвої, Л. Суценко, М. Шеремет та інших.

Теоретико-методологічне обґрунтування процесу педагогічної підготовки майбутнього вчителя представлене в роботах О. Абдуліної, Ю. Болотіна, В. Бондаря, І. Зязюна, В. Лозової, В. Сластьоніна. Проблемам відбору, розробки змісту, форм і методів формування теоретичних знань і педагогічних умінь з окремих видів діяльності вчителя присвячені дослідження А. Бойко, В. Буряка, В. Краєвського, А. Орлова, О. Шпака, О. Ярошенко.

Сутність загальнопедагогічної підготовки як наукової категорії

розкривається у працях О. Бартків, Г. Філіпенко, Л. Хомич та інших. Проблема обґрунтування новітніх моделей змісту педагогічної освіти розробляється І. Зязюном, І. Підласим, В. Паламарчук, О. Шапран.

Узагальнення вітчизняного та світового досвіду підготовки вчителя відображено в працях І.М. Богданової, Н.А. Бугаєць, Н. Дем'яненко, М.В. Донченко, Л. Вовк, М. Євтуха, С. Золотухіної, Л. П. Поліщук, В. Смалю, О. Сухомлинської, М. Шкіля, Н.П. Яцишина та інших. Різні аспекти педагогічної підготовки та загальних напрямів професійної підготовки майбутніх фахівців окреслено у роботах О. Дубогай, А. Капської, О. Шевнюк, О. Щолокової та інших.

Незважаючи на численні дослідження різних аспектів професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів, нерозробленою залишається проблема перегляду її змісту, форм, засобів та методів в умовах сучасної університетської освіти.

Різні аспекти проблеми фундаменталізації вищої освіти розглядають Н. Бідюк, Б. Камінський, С. Клепко, І. Козловська, Е. Лузик, Л. Пуховська, С. Романова. На сьогодні Дмитриченко М., Русановський О., Сидоренко В., Терещук Г. окреслюють фундаменталізацію професійної підготовки фахівців у вимірі європейського освітнього простору.

Аналіз нормативних документів ЄС дозволяє окреслити нове європейське бачення професії вчителя і того на які якісні характеристики слід орієнтуватися. Це, по-перше, висококваліфікована професія, що передбачає наявність вищої освіти, глибокої підготовки вчителя з предмета(ів) спеціалізації, ґрунтовні знання з педагогіки, а також здатності до інноваційної діяльності. По-друге, це мобільна професія, яка передбачає створення вчителям умов для подальшого професійного розвитку в інших європейських країнах.

Аналіз досліджень з порівняльної педагогіки, свідчать про те, що забезпечення професійної мобільності за рахунок фундаменталізації освіти є одним з пріоритетних напрямів вдосконалення освітніх технологій. Так наприклад, розробку проблеми мобільності вчителів в умовах формування єдиного освітнього простору в Європі здійснив французький учений-компаративіст Ф. Ваніскотт [1]. Він обґрунтував концепцію мобільності вчителя-європейця. Її вихідним положенням є ідеал майбутнього Європейського суспільства, що гарантує свободу і природну мобільність кожної людини в межах відкритої інтеграції. Ключова фігура в будівництві такого суспільства - вчитель-європеєць, що відкритий до світу, поважає культури різних народів, спрямований на діалог з іншими культурами, мобільний у своєму розвитку та праці. Мобільність вчителя - це здатність до змін, до прийняття нового, до системного мислення, до розуміння взаємозв'язків і взаємозалежності в суспільному розвитку. На думку вченого, мобільність можна розглядати як одну з найсуттєвіших професійних рис вчителя-європейця. Педагогічна освіта в розвинених зарубіжних країнах характеризується різноманіттям модифікацій конкретних форм організації, підходів до її розвитку. Увага концентрується на поліпшенні якості освіти, посиленні професіоналізму, підвищенні загальної культури педагогів.

Характерні тенденції її розвитку - поєднання загальної фундаментальної підготовки у ВНЗ і цільової - на післядипломному рівні; забезпечення свободи вибору напрямів навчання відповідно до наукових і професійних інтересів; практичний зміст освіти (формування необхідного стандарту вмінь і навичок, задоволення практичних потреб педагога й навчального закладу, розвиток педагогічних колективів); перехід на інтегровані курси ознайомлення з науковими методами, концепціями різних дисциплін, програм, розроблених на основі міждисциплінарного підходу, підвищення кваліфікації педагогів у певній галузі знань (інноваційний розвиток, ознайомлення з новими інформаційними, комунікативними технологіями та ін.), інтегрування й уведення у навчальні плани нових напрямів наукових знань; запровадження гнучкої, різнорівневої та індивідуалізованої системи педагогічної освіти.

На сьогодні концептуальні положення щодо змісту, форм і організації вітчизняної педагогічної освіти базуються на засадах Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про вищу освіту», Національної доктрини розвитку освіти, Національної стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки, державної програми «Вчитель», а також на вимогах документів ЮНЕСКО, Концепції педагогічної освіти, Міжнародної організації співробітництва й розвитку освіти, МОП (Рекомендація про статус учителів, Доповідь міжнародної Комісії з освіти ЮНЕСКО для XXI століття, Всесвітня доповідь з освіти ЮНЕСКО тощо), які наголошують на необхідності фундаменталізації професійної підготовки педагога, її неперервності, гуманістичної спрямованості, демократизації, всебічності та варіативності.

Фундаменталізація вищої освіти, у світлі нової освітньої парадигми набуває дещо іншого сенсу ніж традиційно, і передбачає включення до числа фундаментальних науки про людину і суспільство. Під фундаменталізацією змісту освіти сучасні науковці розуміють об'єднання програмного матеріалу навколо фундаментальних ідей, законів, понять конкретної науки (Б. Будний, Н. Гладушина, С. Гончаренко, В. Ільченко, В. Кравченко, К. Колін, О. Проказа, С. Семеріков, М. Швецький та інші). Під фундаментальними в цьому випадку розуміються поняття, які визначають структуру моделі реальної дійсності. До них дослідники відносять поняття, що відображають фундаментальні властивості природи та суспільства і водночас є універсальними засобами пізнання, а також ті, що дають інформацію про найбільш загальні властивості матерії. До характерних рис фундаментальних понять відносять: системність, формування протягом тривалого періоду; проміжний статус між природничими та філософськими.

Сучасні науковці обґрунтовують теоретичні положення згідно з якими, фундаменталізація передбачає цілісність, глибину та взаємопроникнення загальнофілософських, загальнокультурних, психолого-педагогічних та спеціальних знань, високий рівень узагальнень і разом з тим професійну актуалізацію здобутих знань, вмінь та навичок. Клепко С. [2], наприклад, вважає, що в основу фундаменталізації змісту освіти необхідно покласти знання, що об'єднують, інтегрують особистість із суспільством і людством, і

знання, що роблять особистість вільною. При цьому дослідник відзначає, що інтеграція елементів змісту освіти на принципах «екологічної» категоризації (зокрема соціального середовища) - основа фундаменталізації освітніх систем.

Під терміном «фундаменталізація» науковці, зокрема С. Семеріков, О. Теплицький [6, 8] розуміють істотне підвищення якості освіти і освітнього рівня людей шляхом відповідної зміни змісту дисциплін, що вивчаються, і методології навчального процесу. Вона може досягатися різними шляхами, до яких може бути віднесена зміна співвідношення між прагматичною і загальнокультурною частинами освіти усіх рівнів, при цьому пріоритетними стають проблеми загальної та професійної культури фахівця, формування у нього наукових форм системного мислення; зміна змісту і методології навчального процесу, зміщення акцентів з практичної підготовки фахівця на вивчення фундаментальних законів природи і суспільства, розробка принципово нових навчальних курсів, орієнтованих на формування у студентів цілісних уявлень про наукову картину світу, системного рівня її пізнання. Забезпечення пріоритетності інформаційних компонент у перспективній системі освіти фахівців, які будуть жити і працювати в інформаційному суспільстві, де найважливішу роль відіграють фундаментальні знання про інформаційні процеси в природі та суспільстві, новітні інформаційні технології, які на сьогодні широко впроваджуються в усі сфери професійної діяльності, зокрема педагогічної (наприклад, дистанційне навчання, яке передбачає формування інтрасередовища ВНЗів, електронних бібліотек, розробку авторських сайтів, електронних курсів, підручників, навчально-методичних посібників, тьютерську підтримку тощо). У системі випереджальної освіти значна частина навчального часу має відводитися для вивчення сучасних фундаментальних знань, процесів і технологій, інформація про які повинна надходити різними каналами взаємодії з системою науки, банками даних і знань, науково-технічної інформації.

На сьогодні спостерігається неузгодженість наукових поглядів щодо проблеми фундаменталізації професійної підготовки, напевно тому цей процес відбувається досить повільно. Окрім того невирішеними залишаються проблеми фундаменталізації професійної підготовки спеціалістів різних профілів, оскільки незважаючи на загальнотеоретичні засади, цей процес має певну специфіку для різних напрямів підготовки фахівців. Аналіз наукових досліджень показав, що найбільша увага приділяється питанням фундаменталізації інженерної підготовки, значно менше – педагогічної. Система педагогічної освіти розглядається науковцями, зокрема В.Горовою, В.Лазарєвим, В. Лаптевим, І. Рижовою, В. Сластьоніним, М. Швецьким, як багатофункціональна, відкрита система, що має специфічні функції, зміст, форми, методи та засоби, реалізується шляхом встановлення складних організаційних та змістово-процесуальних зв'язків. Розвиток системи педагогічної освіти зумовлюється сучасними й перспективними суспільними потребами у висококваліфікованих кадрах, станом загальної середньої освіти.

На сьогодні метою педагогічної освіти є підготовка фахівців на основі національних надбань світового значення та усталених європейських традицій

педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах, реалізовувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, що спрямовується на розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних потреб, а також потребу бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Серед основних завдань педагогічної освіти: забезпечення професійно-особистісного розвитку майбутнього педагога на засадах особистісної педагогіки; приведення змісту психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної, практичної та соціально-гуманітарної підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників до вимог інформаційно-технологічного суспільства та змін, що відбуваються у соціально-економічній, духовній та гуманітарній сфері, у загальноосвітніх навчальних закладах.

Згідно з «Концептуальними засадами розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір» [3] зміст фундаментальної підготовки передбачає вивчення теоретичних основ спеціальності згідно з вимогами до рівня теоретичної підготовки педагогічного працівника відповідного профілю у класичних університетах і базується на новітніх досягненнях науки. З метою забезпечення системності у вивченні навчальних дисциплін, уникнення дублювання навчального матеріалу та зміцнення міжпредметних зв'язків фундаментальна підготовка має здійснюватися шляхом впровадження інтегрованих навчальних дисциплін. Зміст професійно-педагогічної підготовки – це складне інтегроване утворення, структуроване як система засвоєння педагогічних знань, розвиток відповідних умінь і навичок, оволодіння досвідом дослідницької діяльності в професійній сфері, а також формування особистісних ціннісних орієнтацій та спрямованості на майбутню педагогічну діяльність. При цьому психолого-педагогічна підготовка передбачає вивчення, окрім традиційних навчальних дисциплін (дидактика, теорія виховання, історія педагогіки, загальна психологія, педагогічна і вікова психологія), порівняльну педагогіку, основи педагогічної майстерності та педагогічної творчості, соціальну психологію та педагогіку, сучасні технології навчання, етнопедагогіку та дисципліни за вибором, які визначаються з урахуванням особливостей спеціальностей.

Важливим системоутворювальним чинником розвитку цілісної системи педагогічних знань є взаємозв'язок трьох компонентів освіти: загальнокультурного, психолого-педагогічного і спеціального. Зміст педагогічної освіти охоплює значний обсяг педагогічних знань як теоретико-методологічного, так і прикладного характеру. Традиційний підхід до визначення сукупності необхідного педагогічного знання включає загальну педагогіку, якою визначаються мета, зміст, ідеали освіти, світоглядні уявлення; педагогічні теорії; методичне забезпечення, наукові дисципліни (філософія, педагогічна й вікова психологія, психофізіологія тощо). Сьогодення вимагає аналізу соціокультурної ситуації, яка характеризується різними видами педагогічних практик, що зумовлює необхідність переосмислення базових методологічних структур, заміни універсальної й єдиної парадигми множинністю освітніх парадигм і виокремлення різних моделей педагогічної

діяльності, у межах яких вибудовуються цілісні моделі формування особистості й педагогічного процесу, які виявляються у формі педагогічних теорій, технологій, систем навчання й виховання (теоцентричної, соціоцентричної, натуроцентричної, антропоцентричної).

На сьогодні, як зазначають вітчизняні науковці, на розвиток змісту педагогічної освіти впливають зміни універсальної парадигми множинністю конкретних парадигм; розвиток педагогічної науки взагалі й підготовки педагогів зокрема; еволюція уявлень про педагога, його творчий потенціал; вивчення професійних потреб педагогів; вивчення і врахування вітчизняного та зарубіжного досвіду. Науковці, зокрема В. Кузнєцова, В. Лазарев, В. Сластьонін [4,5,7] визначають наступні принципи формування змісту педагогічної освіти: гетерогенність, багатоелементність, органічна єдність і неподільність педагогічної теорії та практики, що у свою чергу вимагає розвитку складнокомпонентної структури особистості, її педагогічної культури, що забезпечується окресленням діяльнісних потенціалів: перетворювального, пізнавального, ціннісно-орієнтаційного, комунікативного та естетичного.

Теоретичною основою модернізації педагогічної освіти на сьогодні виступають концептуальні ідеї щодо інтегрування змісту педагогічних дисциплін, інтенсифікації процесу навчання, діагностико-прогностичні засади та добір і структурування змісту навчальних дисциплін, детермінованість взаємозв'язку об'єктивних і суб'єктивних чинників. Аналізуються варіанти інтеграції педагогічних дисциплін: теорія - історія педагогіки, дидактика - методика виховання, педагогіка - основи педагогічної майстерності. Доведено, що ефективною є наступна модель: історичний аспект питання - його теоретичне обґрунтування (концепції, теорії, закономірності, принципи тощо) - методика та технології його реалізації.

Важливим компонентом інтегрування знань для їх систематизації, на думку С. Клепко [2], є виділення у змісті освіти фундаментальних, генералізуючих понять, теорій та законів, за допомогою яких виявляються існуючі у системі причинно-наслідкові та корелятивні зв'язки. Генералізація визначається науковцями, як постійно діючий чинник скорочення знань шляхом перетворення їх змісту. Так, розвиток педагогічних наук не можна уявити у вигляді моделі лінійного збільшення знань: до існуючих понять, законів, теорій додаються нові поняття, закони, теорії, що не заперечують попередні. У ході історичного розвитку знання про формування особистості у процесі навчання та виховання внаслідок об'єктивних причин ущільнюються, шляхом перетворення їх змісту із поглядів теоретиків та практиків у загальноприйняті, науковообґрунтовані принципи, закономірності, концепції, моделі, технології навчання і виховання, тобто відбувається генералізація.

У процесі вивчення основ педагогічних наук у ВНЗ діє цей принцип. Його реалізація пов'язана з такими актуальними методичними проблемами, як збільшення обсягу знань, скорочення терміну їх вивчення, більш компактного викладу навчального матеріалу. Генералізація спрямована на виявлення того мінімуму знань, який дозволить вчителю успішно вирішити навчально-виховні завдання, що стоять перед сучасною школою. Вона поєднується з відбором

укрупнених одиниць - стрижнів знань, навколо яких конструюється весь програмний матеріал. Таким чином, принцип генералізації знань як принцип побудови змісту педагогічних навчальних дисциплін передбачає фіксування в мінімальному обсягу знань такий зміст, що характеризується значним пізнавальним навантаженням. Разом з тим він передбачає концентрацію необхідного та достатнього матеріалу фактологічного характеру навколо того чи іншого стрижня. Генералізація навчального матеріалу дає змогу виділити в ньому головне і другорядне, встановити оптимальну для вивчення послідовність викладу навчальної інформації

На нашу думку, особливу увагу на сьогодні необхідно приділити саме фундаменталізації вищої педагогічної освіти, оскільки від якості професійної підготовки вчителів багато в чому залежить якість підготовки підростаючого покоління. Необхідне подальше підвищення якості фундаментальної підготовки в предметних сферах, в теорії та методиці навчання, вивчення інформаційного освітнього середовища, що дозволить забезпечити готовність вчителя до професійної діяльності в умовах фундаменталізації змісту шкільної освіти, сучасних підходів до стандартизації загальної середньої освіти. Таким чином фундаменталізація як основа розвитку інноваційної вищої освіти, на думку сучасних науковців, погляди яких ми поділяємо, передбачає: збереження ядра змісту, яке за своєю природою повинне бути консервативним; формування базових, професійних компетентностей; посилення загальноосвітніх компонентів у професійних освітніх програмах; перехід до підготовки фахівців широкого профілю; пізню профілізацію навчання; посилення наукового потенціалу навчальних закладів, створення наукових лабораторій.

Література:

1. Ванискотт Ф. Образовательные системы в Европе / Ф. Ванискотт // Инновации в образовании – 2003-№ 5.-С. 109-111
2. Клепко С.Ф. Інтеграція як фундаменталізація змісту освіти. / С.Ф.Клепко // Інтеграція елементів змісту освіти. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Полтава, 1994. - С.12.
3. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145
4. Кузнецова В. А. Теория и практика многоуровневого университетского педагогического образования. / В. А Кузнецова. - Ярославль, 1995.- 226 с.
5. Лазарев В. С. Деятельностный подход к формированию содержания педагогического образования / В. С. Лазарев // Педагогика. - 2000. - № 3. - С. 27-34.
6. Семеріков С.О. Фундаменталізація навчання інформаційних дисциплін у вищій школі : монографія / Семеріков С. О. ; наук. ред. акад. АПН України, д. пед. н., проф. М. І. Жалдак. – Кривий Ріг : Мінерал ; К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – 340 с.: іл.
7. Слостенин В. А. Проектирование содержания педагогического образования: гуманистическая парадигма / В. А. Слостенин - М.: Магистр-Пресс, 2000. - С. 229-247.

8. Теплицький О.І. Об'єктно-орієнтоване моделювання в системі фундаменталізації підготовки майбутнього вчителя інформатики/ О.І. Теплицький// Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Вип. 50. – Ч. 2. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. – С. 285–288.

Покась В. П., Фруктова Я. С.

К ПРОБЛЕМЕ ФУНДАМЕНТАЛИЗАЦИИ СОДЕРЖАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: в статье рассматриваются теоретические и практические аспекты фундаментализации содержания педагогического образования как требования современности, направления реформирования и модернизации профессиональной подготовки педагогических кадров. Авторами обозначено современную нормативно-правовую базу этого процесса, его теоретико-методологическое основание; концептуальные положения педагогического образования, генерализированные понятия как укрупненные единицы и ядро его содержания.

Ключевые слова: педагогическое образование, содержание образования, фундаментализация, интеграция, генерализация знаний

Pockas V.P., Fruktova Y.S.

THE PROBLEM OF CONTENTS FUNDAMENTALIZATION TEACHER EDUCATION

Annotation: This article examines the theoretical and practical aspects of the content of fundamental nature of teacher education as a requirement of our time, the direction of reform and modernization of vocational training teachers. The authors outline the current legal framework of this process, its theoretical and methodological subsoil; conceptual position of teacher education, generalized notion of consolidated unit and its core content.

Keywords: teacher education, educational content, fundamentalization, integration and generalization of knowledge